

Boris
Dundović

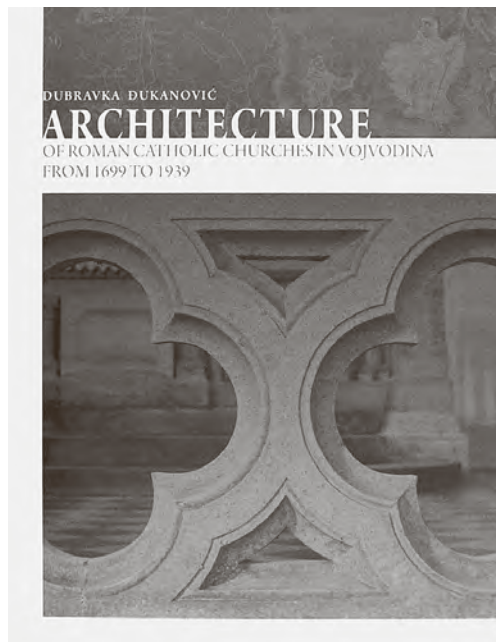
Metodološki uzorna sinteza iz neposrednog susjedstva

Dubravka Đukanović, *Arhitektura rimokatoličkih crkava Vojvodine od 1699. do 1939. godine*, Novi Sad: Pokrajinski zavod za zaštitu spomenika kulture, 2015., 584 str.
ISBN 9788680929279

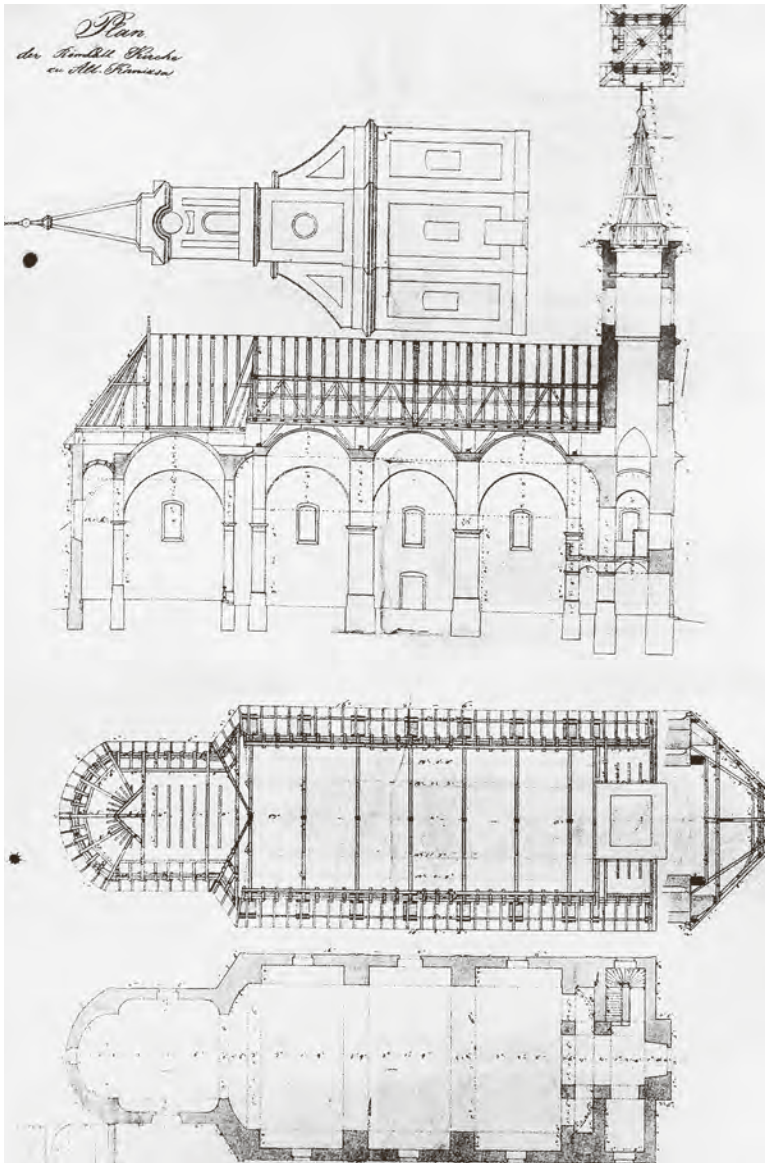
Bogato graditeljsko naslijeđe južnih perifernih predjela bivše Monarhije (od Habsburške pa sve do Austrougarske) rezultat je sinergije snažnih čimbenika identiteta te utjecaja koji – gotovo stotinu godina od konačne razdiobe – predjele i zemlje koje su nekada bile pod Krunom sv. Stjepana imaju moć i danas transnacionalno povezati u jedinstvenu kulturnu regiju. Zato je istraživanje bilo koje vrste i tipa kulturnoga naslijeđa navedenih prostora, posebno u arhitektonski najplodnijem srednjoeuropskom razdoblju od 18. do prve polovice 20. stoljeća, gotovo nemoguće promišljati isključivo unutar današnjih granica te je potrebno uložiti dodatni istraživački napor kako bi se pravilno sagledale linije aktualizacije šire prostorne cjeline.

Knjiga *Arhitektura rimokatoličkih crkava Vojvodine od 1699. do 1939. godine* arhitektice Dubravke Đukanović tomu je dokaz jer pred nama je iscrpna znanstvena sinteza iz koje možemo na novi način sagledati i učiti graditeljsku povijest ovih prostora. Ona je plod autorčina višegodišnjega istraživanja sakralne arhitekture iz srpskih, rumunjskih, mađarskih, hrvatskih, ali i austrijskih, njemačkih te talijanskih izvora. Ono što knjigu čini još vrijednijom jest njena jezična pristupačnost: tekst je priređen paralelno na srpskom i na engleskom jeziku.

I sama autorica ističe kako je zanimanje za vojvođanske rimokatoličke crkve, unatoč

njihovoj iznimnoj monumentalnosti, do sada bio slabijega intenziteta. Slijedom toga su i dosadašnja vrednovanja u zaštiti graditeljskoga naslijeđa na području Vojvodine bila usredotočena gotovo isključivo na pojedinačne primjere, pa tako nailazimo na jako vrijedne opise stila, konstrukcije i prostornih artefakata koji sačinjavaju pojedinačnu građevinu, ali istovremeno je gotovo u potpunosti izostavljen aspekt prostornoga koncepta i razvoja liturgijske arhitekture na tome području, kao što se često zanemaruje i funkcionalna uvjetovanost

← Rimokatolička župna crkva Svetih anđela čuvara u Kanjiži izgrađena 1857. godine: arhitektonski projekt Johanna Wenera iz 1855. Arhiv Vojvodine, Zbirka karata i planova

oblikovanja. Izgradnju rimokatoličkih crkvi u Vojvodini autorica tako smješta u regionalni kontekst te pronalazi paralele i utjecaje iz srednjoeuropskih žarišta, čime se naposljetku može odrediti i izvor stanovitoga tipa crkve. Faktografski iscrpno nabijena komparativna analiza pritom uključuje i funkcionalne, konstruktivne te tehnološke aspekte,

kao što pomno prati ne samo estetsko-umjetničke kriterije razdoblja nastanka nego i građevinu smješta u pomno istraženu konstelaciju političkih, ideoloških i vjerskih utjecaja.

Prva cjelina knjige Dubravke Đukanović tako određuje vremenski, prostorni i teorijski okvir u koji je istraživanje smješteno, a sadrži i kritički pregled

←
 Rimokatolička
 župna crkva
 Svetih anđela
 Čuvara u Kanjiži
 izgrađena
 1857. godine:
 fotografija
 današnjega
 stanja. Foto D.
 Đukanović

arhivskih i drugih korištenih izvora. Bitna stavka ovoga dijela knjige je i osvrt na prijašnja istraživanja teme rimokatoličkih crkvi na području Vojvodine i ostatka periferije Monarhije, čime se jasno naznačuje kako je ovo istraživanje nadogradnja teme, a da čitatelja čeka jasna i sveobuhvatna sinteza. Potanko je opisano i u kojemu razdoblju su koja

od prijašnjih istraživanja provedena, a kritički se sagledava i dostupnost izvora na područjima pojedinačnih današnjih država, kao što se nudi i jasan kritički pregled institucija koje je autorica obradila kako bi dobila sve ulazne podatke za znanstveno promišljanje.

Čimbenici utjecaja na postanak i razvoj rimokatoličkih crkvi u Vojvodini čine drugu

↑ Interijer nekadašnje jezuitske crkve Sv. Jurja u Petrovaradinu, izgrađene 1701. godine. FOTO N. Marković

cjelinu knjige, u kojoj autorica veliku pažnju posvećuje društvenim, političkim i ekonomskim datostima Vojvodine u promatranome vremenskom razdoblju. Nakon osmanskoga povlačenja na samom kraju 17. stoljeća upravo je politička uloga

Monarhije bila ključna da se nasele i revitaliziraju napuštena i opustošena područja, a već stotinu godina kasnije javila se i potreba za modernizacijom te urbanom preobrazbom nastalih naselja. Kako je Vojvodina bila u sastavu ugarskih

nadbiskupija, izgradnju većine crkvi vodili su prominentni peštanski graditelji sve do početka 20. stoljeća. Od velikoga je utjecaja na liturgijsku arhitekturu tako bila i organizacijska struktura vjerskih zajednica, ali i razvoj sakralnoga prostora uslijed promjena u načinu izvođenja liturgijskih obreda, što su teme kojima autorica u svojoj studiji posvećuje dodatnu pažnju.

Ipak, za hrvatske istraživače, znanstvenike i konzervatore, najveći značaj ove knjige jest prvenstveno u njenu metodološkom pristupu. Dubravka Đukanović u svrhu vlastite znanstvene sinteze koristi inovativnu *metodu matrice* koju je 2011. godine inaugurirao Rudolf Klein, arhitekt, povjesničar i teoretičar arhitekture iz Budimpešte, svojom knjigom o ugarskim sinagogama građenim od 1782. do 1918. godine. Ovo je pak prvi primjer sveobuhvatne studije koja bezrezervno preuzima Kleinov metodološki pristup, minimalno ga prilagođuje i primjenjuje unutar svoga istraživačkog obuhvata od čak 240 crkvi. Iznimna uspješnost primjene metode čitatelja-istraživača ne ostavlja ravnodušnim te se nameće pitanje je li metodu moguće sustavno primjenjivati, osim na sakralnoj arhitekturi, i na drugim arhitektonskim vrstama i tipovima?

Zaključcima iz spomenute matrice autorica uspijeva izlučiti osnovnu kronologiju razvoja i opće tipove vojvodanskih rimokatoličkih crkvi temeljenih na osam kriterija, a kriteriji su: vanjski oblik i kompozicija, artikulacija i kompozicija interijera, stilski i dekorativni jezik interijera, stilski i dekorativni jezik eksterijera, rješenje konstrukcije i primjene materijala, kapacitet, položaj crkve u neposrednoj okolini te položaj crkve u naselju. Podjela je izvršena na sedam općih tipova: jednobrodne građevine natkrivene ravnim stropom, jednobrodne građevine s jedinstvenim

svodom unutrašnjeg prostora, jednobrodne građevine raščlanjenoga unutrašnjeg prostora na jednake traveje, jednobrodne građevine s prostorno naglašenim dijelom interijera, jednobrodne građevine križnoga tlocrta, trobrodne građevine te građevine centralne tlocrtne kompozicije. Svaki od navedenih tipova je potanko i opisan.

Iako je osnovna kronologija tipološkoga razvoja smještena u spomenuto razdoblje nakon 1699. godine, autorica vrlo spretno povezuje izvorišta pojedinih oblikovnih i prostornih značajki vojvodanskih crkvi sa srednjovjekovnom ugarskom arhitekturom, poglavito onom vernakularnom, a posebnu pažnju posvećuje i veoma jakom otomanskom utjecaju na arhitekturu promatrane kulturne regije. Također, ukazuje kako su nakon nestanka osmanske opasnosti na ovim prostorima upravo gradovi Kaloča, Pečuh i Zagreb bili prva vjerska središta koja su svoje srednjovjekovne crkve pregrađivala u baroknom stilu, dok su Petrovaradin, Čakovec i Križevci samo neka od naselja koja autorica spominje kao najranija žarišta barokne izgradnje.

Autorica je tako razvoj osnovnih tipova rimokatoličkih crkvi u Vojvodini smjestila u jasan vremenski okvir, a svaki od njih obradila preklapivši pojedinačno obrađene supostojeće kulturne, društvene, političke i vjerske slojeve. Knjiga Dubravke Đukanović izvrstan je pokazatelj kako je recepcija stilskih i tehnoloških dostignuća na periferiji ovisila o intenzitetu i načinu njihove primjene u većim urbanim žarištima Monarhije.

Zbog svoga velikog značaja, ova je studija svim istraživačima graditeljskoga naslijeđa referentni metodološki priručnik, a s obzirom na izniman doprinos u području tipološke klasifikacije, ona postaje temeljem svih daljnjih istraživanja vojvodanskih rimokatoličkih crkvi, kao i sakralne arhitekture cijele kulturne regije. x